

UTJECAJ TURISTIFIKACIJE NA FIZIONOMIJSKA OBILJEŽJA KRAJOBRAZA UNUTRAŠNJE ISTRE

THE IMPACT OF TOURISTIFICATION ON PHYSIOGNOMIC FEATURES OF CENTRAL ISTRIA LANDSCAPE

Nikola VOJNOVIĆ

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Zagrebačka 30
nvojnov@unipu.hr

Received/Primljeno: 2. 3. 2016.

Accepted/Prihvaćeno: 16. 12. 2016.

Original scientific paper/Izvorni znanstveni rad

UDK/UDC: 338.48(497.5-3Istra)"20"

71(497.5-3Istra)"20"

SAŽETAK

Unutrašnja Istra kao relativno nova turistička regija posljednjih je desetak godina zabilježila velik porast turističkog prometa. U razdoblju 2001. – 2010. broj se postelja utrostručio, broj turističkih dolazaka se povećao za 103% te noćenja za 125%. Intenzivna gradnja smještajnih objekata koja je prethodila i pratila ovakav turistički razvoj izazvala je u stručnoj i znanstvenoj javnosti niz prijevora i kontroverzi. Cilj rada je analiza utjecaja turistifikacije na fizionomijsku sastavnicu krajobraza unutrašnje Istre. U istraživanju su se koristile metode složenog terenskog istraživanja praćenog kartiranjem, fotografiranjem i intervjuiranjem predstavnika lokalne zajednice i stručnih osoba te analize statističkih pokazatelja. Komercijalni turistički objekti nalazili su se u 225 od 456 naselja unutrašnje Istre, a analizom turističkog operativnog indikatora (TOI) utvrđeno je da su samo grad Buje i općina Oprtalj imali pretežnu turističku aktivnost (TOI 4), dok su sve ostale općine i gradovi bilježili niže vrijednosti ovog pokazatelja prostorne koncentracije. Unutrašnju Istru karakteriziraju individualni smještajni objekti s malim brojem postelja, a hoteli se nalaze u samo šest naselja kao posljedica prijašnjih etapa u životnim ciklusima destinacije. Individualni objekti izrazito su prostorno disperzirani, a mogu se podijeliti u četiri osnovne skupine: tradicionalne istarske ruralne kuće uklopljene u postojeću fizionomiju naselja, pseudotradicijske kuće s različitim razinom utjecaja na fizionomijska obilježja, suvremene obiteljske jednodne stambeno-turistička naselja. Najznačajniji utjecaj na fizionomijske sastavnice krajobraza imaju stambeno-turistički naselja karakteristični za pojedina naselja na prostoru grada Buja te općina Sveti Lovreč, Svetvinčenat, Višnjan i Vižinada. Unatoč intenzivnom razvoju turizma, izgradnja koja ga je pratila nije poremetila fizionomijska obilježja krajobraza unutrašnje Istre.

Ključne riječi: Unutrašnja Istra, općine i gradovi, turistifikacija, krajobraz, smještajni objekti

Key words: Inland Istria, Municipalities and towns, Tourismification, Landscape, Tourism accommodations

1. UVOD

Posljednjih pedeset godina hrvatski priobalni prostor obilježili su snažni procesi litoralizacije koji su se temeljili na razvoju obalne industrije, jačanju prometnih funkcija i veza sa zaleđem te intenzivnoj implementaciji turizma i ugostiteljstva s pratećim i srodnim gospodarskim djelatnostima. Fenomen turizma u hrvatskim primorskim županijama karakterizirala je izrazita prostorna koncentracija u obalnim naseljima te sezonska usmjerenost na srpanj i kolovoz, oblikujući ljetni, odmorišni turizam (Ivandić i sur. 2006). Takva prostorno-vremenska koncentracija imala je za posljedicu snažno opterećenje dijela prirodne osnove te moguće nesuglasje s ostalim društveno-gospodarskim čimbenicima u receptivnim regijama. Izrazito čvrsta isprepletenost i međusobna povezanost turizma s prirodnom osnovom, sociokulturnim i ekonomskim obilježjima (Hall 2008) uzrokuje privremene ili trajne promjene u krajobrazu receptivnih

turističkih regija koje vrlo često prelaze u degradaciju prostora i ugrožavanje atrakcijske osnove na kojoj se zasnivao dotadašnji razvoj (Jurković 1995).

Razvojno-strateški planski dokumenti poput Strategije razvoja hrvatskog turizma do 2010. godine (Ministarstvo turizma 2003) i Master plana turizma Istre 2002. – 2010. (Istarska županija 2002) ponudili su smjernice za diversifikaciju turističkog proizvoda čijim bi se realizacijama smanjio pritisak na prirodnu osnovu obalnih regija, produžila turistička sezona te omogućilo stvaranje novih turističkih regija i destinacija u zaobalnim prostorima primorskih županija, odnosno unutrašnjim hrvatskim županijama.¹

Provodeći navedene planske dokumente u unutrašnjoj je Istri došlo do naglog povećanja broja postelja, turističkih dolazaka i noćenja. U razdoblju 2001. – 2010. broj se postelja povećao sa 2433 u 2001. godini na 6989 u 2010., a turistički dolasci porasli sa 41,395 koliko ih je bilo 2001. na 83,965 u 2010. Također, broj noćenja narastao je sa 226,460 na 509,825 (Državni zavod za statistiku [DZS] 2002, 2011). Ovakvo povećanje turističkog prometa pratila je intenzivna gradnja tipski raznolikih smještajnih objekata u svim općinama i gradovima unutrašnje Istre koja je, uz pozitivne efekte poput jačanja lokalnih gospodarstava, privlačenja investicija, povećanja zaposlenosti, poboljšanja kvalitete života te sveukupne modernizacije (Swarbrooke 1999), izazvala i izrazito nepovoljnu kritiku dijela domaće stručne i znanstvene javnosti (Uravić i Šugar 2009; Medica, Ružić i Ružić 2010; Ružić i Medica 2010; Peteh 2011). Temeljna kritika bila je usmjerena prema upitnoj autohtonosti i autentičnosti dijela izgrađenih smještajnih objekata te njihova promocija kao dijela tradicijske gradnje u Istri.²

Stoga se kao cilj ovog rada nametnulo istraživanje utjecaja turistifikacije na fizionomijsku sastavnicu krajobraza unutrašnje Istre. Turistifikacije se u ovom istraživanju ponajprije razmatrala kroz utjecaj gradnje, prostornog razmještaja i gustoće komercijalnih smještajnih turističkih objekata. Osim toga, cilj je bio izdvojiti tipove smještajnih objekata u naseljima unutrašnje Istre, njihov prostorni raspored te razinu utjecaja na fizionomijska obilježja krajobraza. Umjesto uobičajene radne hipoteze nametnula su se dva istraživačka pitanja: Ugrožava li turistifikacija vrijednosti krajobraza unutrašnje Istre kao dijela turističke atrakcijske osnove? Mogu li negativne tendencije u dosadašnjoj turistifikaciji priobalnih destinacija postati obrazac za naselja u općinama i gradovima unutrašnje Istre?

2. POJMOVNA POJAŠNENJA, METODOLOŠKI OKVIR I PROSTOR ISTRAŽIVANJA

Pojam turistifikacije³ u domaćim se znanstvenim publikacijama javlja tek u novije vrijeme i u svega nekoliko radova. Slavuj i suradnici (2009) definiraju turistifikaciju kao opterećenost prostora turizmom, odnosno stupnjem opterećenja komercijalnim i nekomercijalnim (vikendaškim) turizmom nekog područja, a vrlo slično tome Jurković (1995) kao opterećenje prostora turističkim korištenjem, ponajprije gradnjom objekata. Jansen-Verbeke (1998 i 2007) naziva slične procese turizmifikacija s posebnim osvrtom na utjecaj turizma u postupnom preuzimanju i mijenjanju izvornih oblika pri čemu modificira tradicionalnu funkcionalnu raznolikost grada. Promatra li se turistifikacija dinamički, onda se može definirati kao višestruki i međusobno isprepleten proces transformacija prostornih, društveno-gospodarskih i kulturnih obilježja receptivnih regija pod utjecajem turizma.

U hrvatskoj se znanstvenoj i stručnoj literaturi, ali i u praksi, ravnopravno koriste pojmovi krajobraz, krajolik i pejzaž premda se pojam pejzaž kao kategorija prostora s određenim estetskim kvalitetama, vrijednim vizurama koje treba štiti, koristio znatno duže. Međutim, razlika između ovih triju istoznačnica je prije svega na lingvističkoj, a ne pojmovnoj razini. U ovom radu koristi se izraz krajobraz koji se de-

¹ Osim navedenih dokumenata, za razvoj turizma u unutrašnjoj Istri značajni su i Regionalni operativni program, Strateški program ruralnog razvoja Istarske županije, Smjernice EU prema razvoju turizma u ruralnim područjima, LEADER program, AMAMO program i Rural Tour program (Ružić 2009).

² Posebnu pozornost medija i javnosti izazvala su kritički intonirana stručna predavanja i rasprave održane u Puli, ujesen 2010. u organizaciji Društva arhitekata Istre pod naslovima *Turizam na obali* i *Turizam u unutrašnjosti Istre*.

³ U radovima se ravnopravno javljaju pojmovi turistifikacija (Jurković 1995; Slavuj i sur. 2009) i turizmifikacija (Jansen-Verbeke 1998 i 2007).

finira kao kompleksno područje unutar kojega se mogu definirati različite značajke: fizičke i ekološke, kulturne i povijesne, estetske, socijalne, strukturne i funkcionalne značajke (Marić i Gregurević 2007; Dumbović Bilušić i Obad Šćitaroci 2007; Lončar i Cvitanović 2012). Četiri su osnovne sastavnice krajobraza: prirodne, antropogene ili kulturne, estetske ili fizionomijsko-morfološke i osjetilne. U prirodne sastavnice spadaju reljef, geološka obilježja, tlo, vegetacija i pokrov tla i klima. Antropogene sastavnice čine povijesna naselja i arhitektura, sustavi komunikacija, poljodjelstvo te korištenje prostora tijekom povijesnih razdoblja i arheološke slojeve. Estetskim sastavnicama pripadaju mjerilo, proporcije, linije razgraničenja dominantne u krajoliku, oblici, boje, vizure te uzorci krajolika.⁴ Osjetilne sastavnice su asocijativne, duhovne, identitet, simboli, običaji, literatura, glazba i osjećaj prostora (Dumbović Bilušić i Obad Šćitaroci 2007).

Istraživanja u svrhu izrade ovog rada provedena su, s obzirom na različite znanstveno-istraživačke metode, u nekoliko etapa koje su obuhvatile razdoblje od druge polovice 2009. do kraja 2012. godine. Prvu etapu istraživanja obilježila je metoda prikupljanja, analiziranja i korištenja dosadašnje domaće i strane stručne i znanstvene literature s tematikom utjecaja turizma na promjene u prostoru receptivnih turističkih regija. Pri tome je posebna pažnja posvećena onim, ponajprije domaćim istraživanjima koji su razmatrali utjecaje gradnje smještajnih turističkih, komercijalnih i nekomercijalnih objekata na fizionomijska obilježja krajobraza.

Glavnu okosnicu druge etape istraživačkog postupka činila je složena metoda promatranja koja se sastojala od 29 jednodnevnih terenskih istraživanja na prostoru unutrašnje Istre. Temeljni ciljevi terenskog istraživanja bila su naselja s komercijalnim smještajnim turističkim objektima čije su adrese prethodno pribavljene od nadležnih općinskih ili gradskih turističkih zajednica. Na taj način je obuhvaćeno 225 naselja u unutrašnjoj Istri koja su imala smještajne objekte. Ova metoda je također uključivala pomoćne metode terenskog kartiranja i skiciranja, fotografskog i video snimanja te intervjuiranja stručnih osoba (arhitekata), službenih predstavnika općina i gradova i/ili predstavnika općinskih i gradskih turističkih zajednica. Metoda intervjua koristila se kao pomoć u razrješavanju pojedinih nedoumica i nejasnoća koje se nastale tijekom istraživanja. U pripremi, izvedbi i finalizaciji svakog terenskog istraživanja analizirane su topografske karte u mjerilu 1:25 000 s mrežnih stranica Državne geodetske uprave i satelitske snimke programa Google Earth.

Treća i posljednja etapa istraživanja uključivala je prikupljanje, analizu i obradu statističkih podataka za izračunavanje i primjenu prostorno relevantnih pokazatelja. Kao pokazatelj prostorne koncentracije i opterećenosti prostora turizmom (turistifikacije) te značenja općine ili grada koristio se koeficijent turističke funkcionalnosti (KTF) koji se izračunava tako da se podijeli broj postelja u komercijalnim i/ili

Sl. 1. Upravno-teritorijalna podjela Istarske županije (Izvor: Prema kartografskoj podlozi Zavoda za prostorno uređenje Istarske županije, 2011., izradio autor)

⁴ Dumbović Bilušić i Obad Šćitaroci (2007) koristili su pojam krajolik.

nekomercijalnim smještajnim kapacitetima⁵ i broj stalnog stanovništva te se dobivena vrijednost pomnoži sa 100 (Vukonić i Čavlek 2001). Dobiveni se koeficijenti grupiraju u šest skupina prema Defertovom turističkom operativnom indikatoru (TOI): KTF>500- vrlo značajna turistička aktivnost (TOI 6), 100-500- značajna turistička aktivnost (TOI 5), 40-100- pretežna turistička aktivnost (TOI 4), 10-40- važna turistička aktivnost, ali ne glavna (TOI 3), 4-10- turistička aktivnost od manje važnosti (TOI 2) i <4- neznatna turistička aktivnost (TOI 1). Ova metoda se koristila u recentnim domaćim znanstvenim istraživanjima s tematikom prostorne koncentracije smještajnih turističkih objekata i turistifikacije receptivnih regija (Mikačić 2007; Opačić i Mikačić 2009; Slavuj i sur. 2009; Opačić 2012; Vojnović i Knežević 2013).

Prostorni okvir istraživanja obuhvaća unutrašnju Istru, što odgovara pojmu unutrašnjosti Istarske županije. Prostor unutrašnje Istre čine gradovi Buje, Buzet i Pazin te općine Barban, Cerovlje, Gračišće, Grožnjan, Kanfanar, Karojba, Kaštelir-Labinci, Kršan, Lanišće, Lupoglav, Motovun, Oprtalj, Pićan, Sveta Nedelja, Sveti Lovreč, Sveti Petar u Šumi, Svetvinčenat, Tinjan, Višnjan, Vižinada i Žminj (Sl. 1).⁶ Taj prostor obuhvaća 1776 km², što je 63% površine Istarske županije i 470 naselja, što čini 71% od ukupnog broja naselja Županije.

3. OSVRT NA DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Domaća i inozemna istraživanja i radovi čije su osnovne ideje i ciljevi bili analiza utjecaja turizma na krajobrazna obilježja su brojna, s obzirom da su atraktivnosti pojedinih sastavnica krajobraza receptivnih regija jedan od osnovnih pokretača ili motiva za turistička putovanja (Aitchison i sur. 2000; Terkenli 2004; Wall i Mathieson 2006; Williams 2009). Među recentnim inozemnim istraživanjima relevantnima za ovaj rad najvažnija su ona o novim pristupima u proučavanju odnosa krajobraza i turizma (Knudsen i sur. 2008; Greer i sur. 2008) s posebnim naglaskom na obilježja turističkog krajobraza (Włodarczyk 2009), ulogama turističkih krajobraza u oblikovanju nove kulturne ekonomije prostora (Terkenli 2002), promjenama u primorskim destinacijama pod utjecajem turizma (Shaw i Williams 2004), kartiranju krajobraznih vrijednosti u svrhu razvoja turizma i stanovanja (Brown 2006) te utvrđivanju kritične granice tolerancije utjecaja turizma na krajobraz (Caletrió 2011). Zbog određenih turističko-geografskih sličnosti s unutrašnjom Istrom, važna su europska regionalna istraživanja na primjeru ruralnog turizma u Njemačkoj (Jaszczak i Žukovskis 2012), korištenju ruralne baštine u pokrajini Emilia-Romagna (Di Giulio i sur. 2006), važnosti prirodnih sastavnica u turizmu talijanskih Alpa (Gios i sur. 2006) te razvoju naselja višestambenih kuća za odmor u Belgiji, Nizozemskoj i Ujedinjenom kraljevstvu (Faché 1995).

No, za ovaj rad su, svakako, zbog svojih aplikativnih vrijednosti pri izradi razvojnih dokumenata, prostornih i planova razvoja turizma, važnija domaća istraživanja. Već je osamdesetih godina 20. stoljeća Alfier (1994) uočio potrebu za ograničavanjem turističke gradnje u svrhu zaštite krajobraznih vrijednosti procijenivši da trećina hrvatske obale pogodna za nove smještajne objekte treba ostati u izvornom stanju. Na prostoru turističkih regija Istre i Kvarnera značajna su istraživanja geografa i to transformacije Rovinja (Bertić 1977) i Poreča (Perkovac 1993) pod utjecajem turizma, utjecaja litoralizacije na agrarni krajobraz Istre (Blažević 1980) te fizionomijske implikacije vikendaštva u receptivnim naseljima Krka (Opačić 2009 i 2012). Među radovima arhitekata velik značaj ima tipološka analiza i klasifikacija turističkih objekata koju je na zapadnoj obali Istre proveo Iskra (1991) istražujući siluete i uklopljenost objekata u krajobraz. Slična su istraživanja o kontroli i ograničavanju promjena (»potrošnje«) prostora uslijed turističkog korištenja (turistifikacije) na području Rovinja (Jurković 1995), odnosno turističkoj gradnji na području Poreštine (Hrvatina 2006), Plitvičkih jezera (Ivanuš 2010) te Solarisa i Babinog Kuka

⁵ U izračunavanju KTF-a koristili su se isključivo podaci o broju postelja u komercijalnim smještajnim objektima. Broj postelja u nekomercijalnim objektima (vikendicama) zbog objektivnih poteškoća i nemogućnosti preciznog utvrđivanja lokacije i prostornog rasporeda po naseljima nije se koristio u ovoj analizi.

⁶ Među 24 općine i grada uvrštene su četiri upravno-teritorijalne jedinice koje imaju izlaz na Jadransko more: grad Buje te općine Barban, Kanfanar i Kršan. Razlog uvrštavanja u unutrašnju Istru je taj da njihovo priobalje, u usporedbi sa susjednim obalnim općinama i gradovima, nije značajnije turistički valorizirano, a težište naseljenosti i društveno-gospodarskog razvoja je u unutrašnjim naseljima.

(Mrak-Taritaš 2010). Osim ovih radova, dio znanstvenika dao je kritički osvrt na izgradnju smještajnih turističkih objekata u pseudotradicijskom stilu na prostoru unutrašnje Istre (Uravić i Šugar 2009; Medica i sur. 2010) uključujući potrebu reafirmacije tradicionalnog seoskog identiteta Istre u kojoj važno mjesto zauzima tradicijska arhitektura (Ružić i Medica 2010).

4. UNUTRAŠNJA ISTRA KAO TURISTIČKA REGIJA

Značajniji procesi preoblikovanja unutrašnje Istre u turističku regiju započeli su početkom ovog stoljeća, a potaknuti prostorno-planskim i razvojnim dokumentima Istarske županije. U razdoblju ekspanzije masovnog ljetnog, odmorišnog turizma na istarskom priobalju, unutrašnjost se turistički razvijala u samo nekoliko prostorno raspršenih i razvojno nepovezanih destinacija poput Pazina, Motovuna, Buzeta i Istarskih toplica (Blažević 1984). Među navedenim destinacijama najveći broj turista i noćenja imale su Istarske toplice čemu je pogodovala usmjerenost prema zdravstvenom turizmu, jednim dijelom podržavanom i pomaganom iz državnih fondova.

Atrakcijska osnova turizma unutrašnje Istre ponešto se razlikuje od one na priobalju. Naime, središnje mjesto u turističkoj ponudi je podtip mediteranskog krajobraza kojeg čine prožete i objedinjene prirodne, antropogene, fizionomijske i osjetilne sastavnice čije se mogućnosti turističke valorizacije ne ograničavaju samo na ljetnu sezonu kao što je to slučaj u obalnom dijelu Istre. Promatrano pojedinačno, najvažnije turističke atrakcije u krajobrazu unutrašnje Istre su geomorfološka obilježja i geološka građa, hidrogeografska obilježja, klima i vegetacija, kulturna baština, manifestacije i ostale atrakcije. Osim ovih atrakcija, važan resurs u turizmu je povoljan geografski položaj u odnosu na emitivna turistička tržišta Srednje i Zapadne Europe.

Temeljeći svoj razvoj na diferenciranoj atrakcijskoj osnovi u odnosu na priobalne destinacije te provedbom projekata Istarske županije čiji je cilj bio razvoj turizma u ruralnim naseljima do kraja 2003. godine, sve općine i gradovi unutrašnje Istre imali su komercijalne smještajne objekte na svojim teritorijima (Vojnović 2005; Curić i sur. 2012).

5. REZULTATI

5.1. Turistički operativni indikator (TOI) kao pokazatelj prostorne koncentracije turizma

Prostorna koncentracija turizma, odnosno turistifikacija općina i gradova unutrašnje Istre procijenjena je pomoću koeficijenta turističke funkcionalnosti (KTF) za 2011. godinu i to na temelju broja stanovnika na popisu 2011. i broja postelja u komercijalnim smještajnim objektima. Pomoću tog koeficijenta određen je turistički operativni indikator (TOI) za 24 općine i grada unutrašnje Istre. Turistički operativni indikator dijeli se u šest kategorija, no općine i gradovi unutrašnje Istre se prema tome razvrstavaju u samo četiri jer kategorije 5 - značajna turistička aktivnost i 6 - vrlo značajna turistička aktivnost u 2011. godini nije bilo (Tab. 1).

Pretežna turistička aktivnost (TOI 4) i najizrazitija turistifikacija u unutrašnjoj Istri zabilježena je u općini Oprtalj i gradu Bujama. Važna turistička aktivnost, ali ne glavna (TOI 3) zabilježena je u 13 općina, a turistička aktivnost od manje važnosti (TOI 2) u gradu Buzetu i šest općina. Neznatnu turističku aktivnost (TOI 1) u 2011. imaju općina Sveti Petar u Šumi i grad Pazin. Prostorna raspodjela općina i gradova s, za prilike unutrašnje Istre, relativno visokim indikatorom (TOI 3 i 4) je uz državnu granicu sa Slovenijom ili nedaleko od obalnih središta Umaga, Novigrada, Tara-Vabrige, Poreča, Funtane, Vrsara, Rovinja, Fažane, Pule i Rapca, iako vrijednost indikatora nema nikakve korelacije s blizinom obale i morskih kupališta. Nasuprot tome, upravno-teritorijalne jedinice s najmanjim vrijednostima zauzimaju središnji dio regije.

Tab. 1. Turistički operativni indikator (TOI) za općine i gradove unutrašnje Istre 2011.

Red. br.	Općina/grad	Broj stanovnika 2011.	Broj postelja 2011.*	KTF 2011.**	TOI 2011.
1	Barban	2721	593	21,8	3
2	Buje	5182	2305	44,5	4
3	Buzet	6133	452	7,4	2
4	Cerovlje	1677	114	6,8	2
5	Gračišće	1419	58	4,1	2
6	Grožnjan	736	219	29,8	3
7	Kanfana	1543	378	24,5	3
8	Karolja	1438	135	9,4	2
9	Kaštelir-Labinci	1463	329	22,5	3
10	Kršan	2951	471	16,0	3
11	Lanišće	329	120	36,5	3
12	Lupoglav	924	97	10,5	3
13	Motovun	1004	246	24,5	3
14	Oprtalj	850	493	58,0	4
15	Pazin	8638	287	3,3	1
16	Pičan	1827	140	7,7	2
17	Sveta Nedjelja	2987	560	18,7	3
18	Sveti Lovreč	1015	249	24,5	3
19	Sveti Petar u Šumi	1065	35	3,3	1
20	Svetvinčenat	2202	786	35,7	3
21	Tinjan	1684	247	14,7	3
22	Višnjan	2274	140	6,2	2
23	Vižinada	1158	116	10,0	3
24	Žminj	3483	230	6,6	2
	Unutrašnja Istra	54703	8800	16,1	3

* Samo postelje u komercijalnim smještajnim objektima

** Koeficijent turističke funkcionalnosti (KTF) >500- vrlo značajna turistička aktivnost (Turistički operativni indikator [TOI] = 6), 100-500- značajna turistička aktivnost (TOI= 5), 40-100- pretežna turistička aktivnost (TOI= 4), 10-40- važna turistička aktivnost, ali ne glavna (TOI= 3), 4-10- turistička aktivnost od manje važnosti (TOI=2) i <4- neznatna turistička aktivnost (TOI= 1).

Izvor: Za broj stanovnika Državni zavod za statistiku, 2013.; Za broj postelja Državni zavod za statistiku, 2012.

Turistički operativni indikator pokazao je da je najveća turistifikacija u općini Oprtalj i gradu Bujama što je s obzirom na varijable koje oblikuju ovaj indikator očekivano. Kategorija turističkog indikatora, pretežna turistička aktivnost, u općini Oprtalj proistekla je djelomice zbog velikog broja postelja u Istarskim toplicama te malog broja stanovnika. Relativno visoka kategorizacija grada Buja proistječe iz činjenice da se na njegovom prostoru nalazi, premda teritorijalno izdvojeno, turističko naselje Kanegra sa značajnim brojem postelja, ali dostupnim samo u ljetnom razdoblju. Malobrojno stanovništvo najviše je pridonijelo kategorizaciji turizma kao važne aktivnosti, ali ne glavne u općinama Barban, Grožnjan, Kanfana, Kaštelir-Labinci, Kršan, Lanišće, Lupoglav, Motovun, Sveta Nedjelja, Sveti Lovreč, Svetvinčenat, Tinjan i Vižinada. Izuzmu li se Oprtalj i Buje, ostale općine i gradovi unutrašnje Istre, prema rezultatima turističkog operativnog indikatora i zaključcima proisteklih iz intervjua s djelatnicima općina i turističkih zajednica, još nisu postali prostor intenzivne turistifikacije, a s obzirom na postojeće planove, taj se trend razvoja neće bitno izmijeniti. U usporedbi s primorjem čije obalne destinacije imaju visoku prostornu koncentraciju (Opačić i Mikačić 2009), unutrašnja Istra se vrlo jasno pozicionira kao turistička regija u nastajanju.⁷ To je prije svega zbog činjenice da se u općinama i gradovima unutrašnje

⁷ Razlike su očite, usporedi li se turistifikacija otoka Krka i unutrašnje Istre. Na Krku, izuzev Vrbnika, sve jedinice lokalne samouprave imaju vrijednosti turističkog operativnog indikatora za komercijalne smještajne kapacitete 5 ili 6 (Slavuj i sur.

Istre razvija turizam na drugačijoj osnovi i koncepciji od one na obližnjem priobalju. Razvoj turizma karakterizira postupno i relativno sporo uvođenje turističkih sadržaja, ponajprije smještajnih objekata, u prostor. Mreža smještajnih objekata, premda dobro organizacijski povezana kroz lokalne i županijsku turističku zajednicu, izrazito je usitnjena i prostorno disperzirana. Glavno obilježje te mreže je znakovita prevlast individualnih turističkih objekata s malim brojem postelja koji su se na različite načine uklopili u postojeću fizionomiju krajobraza.

5.2. Tipovi komercijalnih smještajnih turističkih objekata u unutrašnjoj Istri i utjecaj na krajobraz

Premda turistifikacija utječe i na društveno-gospodarska i kulturna obilježja, ona je ipak najuočljivija u prostornim, odnosno fizionomijskim obilježjima krajobraza receptivnih turističkih regija. Na fizionomijska obilježja u receptivnim regijama ili destinacijama najviše su utjecale svjesne transformacije krajobraza uključujući pojedinačne ili grupne aktivnosti s ciljem preoblikovanja krajobraza u turističke svrhe što je prije svega znači gradnju turističkih naselja s komercijalnim smještajem i vikendica (Włodarczyk 2009). Svakako, najznačajniji utjecaj na fizionomiju tako oblikovanog krajobraza imali su tipovi smještajnih objekata, njihov broj, koncentracija i način korištenja (Opačić 2012).

Terenskim istraživanjem uz prateće, pomoćne metode kartiranja te fotografskog i video snimanja utvrđeno je da komercijalni smještajni turistički objekti, osim značaja za lokalno gospodarstvo, utječu na fizionomiju krajobraza i morfologiju naselja, ali i na preoblikovanje drugih sastavnica krajobraza unutrašnje Istre. Intenzivna gradnja novih stambenih objekata i rekonstrukcija postojećih u posljednjih deset godina te njihova kasnija prenamjena u turističke smještajne kapacitete utjecale su na antropogene, fizionomijske i osjetilne sastavnice krajobraza. Prema tome, turistifikacija ruralnog prostora unutrašnje Istre izmijenila je djelomično ili u potpunosti fizionomijska obilježja pojedinih naselja i dijelove krajobraza. Najznačajnije transformacije bile su prostorno širenje građevinskog područja naselja i povećanje stupnja izgrađenosti, nove fizionomije i morfologije turističkih objekata, korištenje novih građevinskih materijala (beton, opeka, plastični materijali) i slično. Osim tih posljedica, u unutrašnjoj Istri je uočena jedna posebnost atipična za priobalne destinacije, a to je intenzivna gradnja privatnih, obiteljskih bazena uz takve obnovljene ili novosagrađene kuće. Slična, ali daleko intenzivnija transformacija receptivnih regija uočena je u obalnom prostoru (Malinska, Krk) gdje su se fizionomijske, direktne i prostorne posljedice prouzročili nekomercijalni smještajni turistički objekti (Opačić 2009).

Nadalje su se terenskim istraživanjem, uz korištenje pomoćnih metoda, istražili tipovi smještajnih turističkih objekata te njihov utjecaj na fizionomijska obilježja krajobraza unutrašnje Istre. Istraživanjem su izdvojena četiri tipa komercijalnih i nekomercijalnih turističkih objekata nastalih u procesu turistifikacije (Sl. 2).⁸ Prvi tip objekata čine oni građeni u tradicionalnom stilu gradnje. Takvim su se stilom gradnje gradile tradicijske stambene zgrade (kuće). To su najčešće katnice zidane od kamena, a ostali osnovni materijali su bili zemlja, vapno i drvo. Kamen se koristio za glavne zidove, a podovi i krovovi građeni su od drvenih greda i dasaka. Tipično za takve kuće je žbukanje zemljanim i često organskim pigmentima, drvena obloga, korištenje starog i tradicijskog namještaja i druge opreme. Najvažnije prostorije u tradicijskoj istarskoj kući su dnevni boravak s kuhinjom i konobom u prizemlju dok su na katu bile sobe te iznad njih tavan. Sanitarni čvor nalazio se izvan kuće (Ružić 2009). Tradicijske stambene kuće neznatno su utjecale na postojeću fizionomiju naselja, a najčešće se koriste kao vikendice, dok su u komercijalnom turizmu zbog otežanog prilagođavanja turističkim standardima i propisima rijetke, osim u

2009).

⁸ U ovu tipologiju nisu uključeni hoteli, premda se njihov smještajni kapacitet povećao u posljednjih deset godina. Za to postoji više razloga. Prije svega, u unutrašnjoj Istri hoteli se nalaze u svega nekoliko gradskih naselja i to u Bujama (Plovanija), Oprtlju (Istarske toplice), Motovunu, Kršanu (Plomin), Kašteliru i Buzetu. Većina ih je sagrađena u prethodnim razdobljima razvoja turizma, a za razliku od istarske obale, relativno su dobro uklopljeni u fizionomiju gradskih naselja unutrašnje Istre te nisu bitno utjecali na oblikovanje krajobraza.

Sl. 2. Tipovi smještajnih turističkih objekata u unutrašnjoj Istri: tradicijska kuća (A), pseudotradicijska kuća (B), suvremena obiteljska jednodatnica (C) i stambeno- turističko naselje (D) Izvor: snimio autor

zakonski zaštićenim urbanim, poluurbanim i ruralnim cjelinama poput Huma, Oprtlja, Višnjana, Boljuna, Roča, Motovuna i Grožnjana.⁹ Zanimljivo je utjecaj na fizionomijska obilježja naselja očituje se jedino u djelomičnoj prenamjeni nekih pratećih gospodarskih (poljoprivrednih) objekata u turističke. Istarska tradicijska kuća kao vrsta komercijalnog i nekomercijalnog smještajnog objekta karakteristična je za sve općine i gradove unutrašnje Istre.

Dio se takvih tradicijskih kuća prodaje te ih nakon toga novi vlasnici nadograđuju i rekonstruiraju djelomično ili u potpunosti poštujući nekadašnji stil gradnje. Po uzoru na te objekte u posljednjih su se deset godina gradile pseudotradicijske kuće čija je funkcija većinom turistička. Te objekte karakteriziraju neizvorni materijali poput opeke, plastičnih imitacija kamena, plastičnih kapaka (škura) na prozorima, metalnih nehrđajućih ograda na balkonima, okućnicama i stepeništima, nedostatak pokrova (fasade) na vanjskim zidovima ili je takav pokrov u neusklađenim bojama s tradicijskim kućama u naselju.¹⁰ U većini se slučajeva takve kuće grade i prodaju kao stare tradicijske kuće, iako su ustvari mješavina stilova u liberalnoj interpretaciji samoproglašanih arhitekata ili arhitekata koji dizajniraju prema željama investitora (Medica i sur. 2010; Ružić i Medica 2010). Takve se kuće kao komercijalni smještajni objekti nalaze u svim općinama i gradovima unutrašnje Istre bez izražene prostorne koncentracije.

⁹ Upravo je uvrštavanje pojedinih spomeničkih cjelina u registar zaštićenih kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske spriječilo nestručnu prenamjenu ili devastaciju tradicijskih istarskih kuća.

¹⁰ Tradicijske istarske kuće u pravilu imaju žbukani pokrov koji se radio od izvornih materijala, vrlo često amaterski i u žurbi. S protokom vremena fasadni bi materijal otpadao pa su investitori kopirali takve uzore u želji da sagrade novu kuću u tradicionalnom istarskom stilu.

Sl. 3. *Primjeri utjecaja turistifikacije na fizionomijska obilježja krajobraza u unutrašnjoj Istri: Cabruniči – općina Svetvinčenat (A), Paradiž – općina Svetvinčenat (B), Heraki – općina Sveti Lovreč (C) i Sveti Lovreč – općina Sveti Lovreč* Izvor: prema podlozi Google Earth izradio autor

Treći tip smještajnih turističkih objekata koji su utjecali na fizionomiju naselja su suvremene obiteljske jednokatnice, intenzivno građene u priobalju i unutrašnjosti Istre nakon Drugoga svjetskog rata, i to najčešće od netradicionalnih građevinskih materijala i s malo elemenata tradicijskih kuća. Namjena tih kuća bila je prvenstveno stambena jer se njihovom relativno jeftinijom gradnjom rješavalo stambeno pitanje domaćeg stanovništva i doseljenika. Iz ovoga proistječe da njihov nastanak nije bio primarno motiviran turizmom, pa se ne može govoriti o direktnom utjecaju turistifikacije na fizionomiju naselja. Osim toga, takve su kuće imale i niz drugih prednosti poput praktičnosti, jednostavnosti gradnje, mogućnosti proširenja i slično. Konačno, stanarima su pružale puno veći komfor od tradicijskih istarskih kuća. Intenzivna turistifikacija i naglo povećanje broja dolazaka i noćenja na istarskom priobalju u drugoj polovici 20. stoljeća prouzročili su nedostatak postelja u hotelima, auto-kampovima i turističkim naseljima, osobito na vrhuncu turističke sezone, pa se jedna etaža takve obiteljske jednokatnice prilagođavala sezonskom, ljetnom turizmu. Na sličan su se način postupno prilagođavala naselja u neposrednom obalnom zaleđu Poreča, Vrsara, Rovinja, Umaga, Novigrada i Rapca. Iako takvih komercijalnih, smještajnih turističkih objekata ima u svim općinama i gradovima unutrašnje Istre, ipak je najveća koncentracija u općinama Kanfanar zbog blizine Rovinja, Kaštelir-Labinci (blizina Porečko-vrsarskog primorja), Kršan i Sveta Nedjelja (primorje Istočne Istre) te gradu Buje (blizina Umaga i Novigrada).

Četvrti tip smještajnih turističkih objekata u unutrašnjoj Istri su stambeno-turistička naselja.¹¹ Ti kolektivni višestambeni objekti su najintenzivnije utjecali na promjenu fizionomije postojećih naselja uz koja su se gradili, a dio stručne i znanstvene javnosti podvrgnuo je te projekte kritici (Uravić i Šugar 2009; Medica i sur. 2010; Ružić i Medica 2010; Peteh 2011). U pravilu se radi o tipski identičnim, ali

¹¹ Naziv stambeno-turističko naselje proistječe iz činjenice da se taj tip objekata nalazi u prodaji na slobodnom tržištu na kojem nije strogo definirana njegova konačna namjena pa se može koristiti kao komercijalni turistički objekt (kuća za odmor ili apartman), nekomercijalni turistički objekt (vikendica), a budući da se većina nalazi u blizini obalnih gradova, mogu se koristiti kao stalni stanovi. Radi privlačenja kupaca takvi se objekti najčešće nazivaju ruralne vile.

Sl. 4. *Primjeri utjecaja turistifikacije na fizionomijska obilježja krajobraza u unutrašnjoj Istri: Momjan – grad Buje (A), Baredine – grad Buje (B), Barat – općina Višnjan (C), Baldaši – općina Vižinada (D) Izvor: prema podlozi Google Earth izradio autor*

samostojećim objektima smještenim u jednom dijelu naselja ili neposredno uz njega. No, postoje i stambeno-turistička naselja u obliku niza gdje je nekoliko kuća spojeno u jedan višestambeni objekt. Glavni prigovor stambeno-turističkim naseljima u unutrašnjoj Istri je neautohtonost i neautentičnost jer se koriste neodgovarajući građevinski materijali, tehnike i stilovi što je narušilo tlocrte te fizionomiju postojećih naselja.¹² Fizionomija i tlocrt su narušeni na dva osnovna načina. Prvim je uz postojeće naselje, ali izvan njegovog građevinskog područja, podignuto posve novo naselje koje je svojim morfologijom i proporcijama znatno odudaralo od dotadašnje strukture. Drugi, drastičniji način je da su se novi, stilom i izgledom neautohtoni smještajni turistički objekti, gradili unutar zatečenih granica građevinskog područja što je potpuno izmijenilo dotadašnji izgled naselja. Kod nekih su naselja u unutrašnjoj Istre primjetna oba načina narušavanja postojeće fizionomije (Sl. 3 i 4).¹³

Dodatan je problem da dio takvih objekata nema odgovarajuće vodotehničke i higijenske standarde, što može umanjiti atraktivnost pojedinih destinacija, utjecati na slabiju kategorizaciju smještaja te u konačnici obezvrijediti turističku ponudu. Taj tip turističkih smještajnih objekata karakterističan je za zapadne i južne dijelove unutrašnje Istre. Najznačajnija su stambeno-turistička naselja u općinama

¹² U gradnji takvih objekata najčešće se zbog tržišnih razloga, slično pseudotradicijskim kućama, koristili uvezeni građevinski materijali lošije kvalitete, plastična i aluminijska stolarija, opeka umjesto kamena. Također se često namjerno izostavljao pokrov (fasada) u želji da se postigne izvornost. Pri tome se zanemarilo da tradicijske istarske kuće imaju fasadu napravljenu od prirodnih materijala.

¹³ Primjer za takvo dvostruko narušavanje prostorne logike postojećih naselja je Barat u općini Višnjan.

Svetvinčenat (naselja Butkovići, Čabrunići i Paradiž), Sveti Lovreč (istoimeno naselje i naselje Heraki), Višnjan (naselje Barat i Višnjan), Kanfanar (Burići), Kaštelir-Labinci (Brnobići) i Žminj (Pifari) te gradovima Buzet (naselje Sovinjak) i Buje (naselje Kruj, Baredine i Momjan).

6. RASPRAVA I ZAKLJUČCI

Unatoč znatnom medijskom i znanstveno-istraživačkom interesu turistifikacija općina i gradova unutrašnje Istre nije profilirala turizam s pratećim djelatnostima kao vodeću gospodarsku aktivnost i prostorni fenomen kao što je to bio slučaj u susjednom priobalju. Rezultati turističkog operativnog indikatora kao pokazatelja koncentracije nedvojbeno su ukazali da je turizam važna, ali ne glavna aktivnost u većini općina i gradova, dok je u devet općina i gradova turizam manje važna ili zanemariva aktivnost. Nasuprot tome samo su općina Oprtalj zbog Istarskih toplica te grad Buje zbog naselja Kanegra značajnije turistificirane. Na ovakve rezultate utjecali su manji broj stanovnika u općinama i gradovima unutrašnjosti, ali obilježja smještajnih objekata u kojima prevladavaju oni s malim brojem postelja. Rezultati ovog indikatora i zaključci proistekli iz intervjua sa stručnim osobama općina i gradova ili turističkih zajednica ukazali su da unutrašnja Istra turistička regija u nastajanju.

Turistifikacija unutrašnje Istre gradnjom komercijalnih i nekomercijalnih smještajnih objekata u proteklih desetak godina neosporno je utjecala na fizionomijsku sastavnicu krajobraza. Međutim, porast broja postelja u posljednjih deset godina nije isključivo posljedica novogradnje u turizmu, nego djelomične ili potpune prenamjene tradicijskih kuća i suvremenih obiteljskih jednokatnica, kao i proširenje kapaciteta od prije sagrađenih hotela, kampova i turističkih naselja. Upravo suvremene obiteljske jednokatnice, koje su djelomično utjecale na promjene krajobraza unutrašnje Istre, nisu nastale u procesima turistifikacije, nego iz potrebe za kvalitetnijim i jeftinijim stambenim zbrinjavanjem lokalnog stanovništva i doseljenika. Stoga u ovom slučaju turizam nikako nije bio neposredni čimbenik u transformaciji krajobraza.

Najveći utjecaj na preobrazbu dijela krajobraza unutrašnje Istre, a koji su uostalom i privukli medijsku i stručno-znanstvenu pozornost, imala su stambeno-turistička naselja. Dosadašnja znanstvena istraživanja vrlo su se jasno odredila prema gradnji ovakvog tipa smještajnih objekata (Uravić i Šugar, 2009; Medica i dr., 2010; Ružić i Medica 2010). Uvažavajući njihovu argumentaciju o neautentičnosti i predimenzioniranosti ovih objekata, čime se poremetila dosadašnja prostorna logika naselja, valja istaknuti neka nova saznanja i poglede nastale u ovom istraživanju.

Bez namjere donošenja konačnog suda i ocjene opravdanosti gradnje stambeno-turističkih naselja u unutrašnjoj Istri, nameće se nekoliko zaključaka. Prvo, neosporno je da turističko-stambena naselja imaju određene negativne posljedice na prostor. To se simbolično ogleda u pogrešnoj i promašenoj marketinškoj prezentaciji takvih objekata kao izvornih istarskih kuća. Bez pretenzija analiziranja arhitektonsko-projektantskih aspekata gradnje, bazeni i suvremena sportska igrališta kao prateći objekti ovih naselja nikako ne spadaju u tradicijsko istarsko stambeno graditeljstvo. Osim toga, neautentičnost i veličina građevina svakako je narušila fizionomiju pojedinih naselja. Novogradnje su, primjerice, u naseljima Heraki (općina Sveti Lovreč), Barat (općina Višnjan) i Paradiž (općina Svetvinčenat) drastično utjecale na staru strukturu naselja tako da su je »progutale«. U drugim su pak naseljima, poput Svetog Lovreča (istoimena općina), Brnobića (Kaštelir-Labinci) Čabrunića (općina Svetvinčenat), Sovinjaka (grad Buzet), Baredina i Momjana (oba grad Buje), znatno izmijenile dotadašnji izgled krajobraza. U pojedinim stambeno-turističkim naseljima infrastrukturna opremljenost, poput vodoopskrbnog sustava, nije dokraja usklađena sa standardima za takvu vrstu objekata.

Drugo, ova vrsta smještajnih objekata ima određene pozitivne posljedice na prostor i društveno-gospodarska obilježja općina i gradova u kojima su građena. Prije svega, gradnja ovakvih objekata pokrenula je ostale gospodarske grane poput građevinarstva, obrta i trgovine, što se odrazilo na povećane prihode proračuna jedinica lokalne samouprave, najviše kroz porez na promet nekretnina i komunalni doprinos, a kasnije kroz komunalnu naknadu, porez na kuće za odmor i boravišnu pristojbu. Isto tako, investiranje u dijelove unutrašnje Istre koji su u tom aspektu u podređenom položaju u odnosu na obalne destinacije otvara mogućnost stvaranja novih radnih mjesta za lokalno stanovništvo. Konačno, ovi objekti nemaju

samo turističku funkciju, nego se na slobodnom tržištu mogu prodavati i kao osnovni stambeni prostor, osobito za stanovnike obližnjih obalnih gradova kojima gravitiraju.

Treće, revitalizacija unutrašnje Istre kao depopulacijskog prostora Hrvatske jednim se dijelom mora ostvarivati kroz različite oblike turizma, prije svega ruralnog (Jurcan 1989; Nejašmić 1991). Turizam u funkciji revitalizacije jednim će se svojim dijelom temeljiti na različitim tipovima novogradnje, što će u određenoj mjeri utjecati na dosadašnji izgled krajobraza. Na kraju, treba istaknuti dvije bitne odrednice za daljnja istraživanja ili promišljanja problematike stambeno-turističkih naselja. Medijska predimenzioniranost ove problematike stvorila je potpuno suprotan dojam, ali ovakvih smještajnih objekata u odnosu na ukupan broj naselja unutrašnje Istre nema mnogo pa time ne mogu ni ugroziti krajobraznu atraktivnost na način kako se percipira u javnosti. Tu se, naravno, nameće još jedna dvojba, a to je ima li stanovništvo unutrašnje Istre pravo na iste razvojne prilike u turizmu kakvo je imalo susjedno priobalje u proteklih pedeset godina.

Konačno, na pitanje iz uvodnog djela rada o tome ugrožava li turistifikacija vrijednosti krajobraza unutrašnje Istre kao dijela turističke atrakcijske osnove ne može se jednoznačno odgovoriti. Usporede li se drastične promjene koje je u krajobrazu priobalja prouzročila turistička gradnja u posljednjih pedeset godina (Iskra 1991; Perkovac 1993; Jurković 1995; Hrvatinić 2006; Opačić 2009) s onima u unutrašnjoj Istri, onda se zasigurno može zaključiti da je ova regija zadržala izvornost krajobraznih vrijednosti, uključujući i fizionomijsku sastavnicu. No, promatra li se regija unutrašnje Istre izdvojeno, onda se određene promjene u fizionomiji pojedinih naselja mogu ukazivati na inicijalne procese nekontrolirane turistifikacije. No, kako se radi o svega desetak od ukupno 456 naselja unutrašnje Istre ocjena o devastaciji krajobraznih vrijednosti u ovoj etapi razvoja turizma može se smatrati pretjeranom. Isto tako, na pitanje o tome mogu li negativne tendencije u dosadašnjoj turistifikaciji priobalnih destinacija postati obrazac za naselja u općinama i gradovima unutrašnje Istre nameće se zaključak da je takav razvojni scenarij teško ostvariv. Naime, dosadašnja koncepcija i strategija turističkog razvoja u unutrašnjoj Istri implementirala se i temeljila na individualnom gostu prema kojem je turistička ponuda bila usmjerena tijekom cijele godine s naglaskom na selektivne oblike, nasuprot ljetnom, odmorišnom i sezonski koncentriranom obalnom turizmu.

Na kraju se može zaključiti da po stilu gradnje neautentične turističke novogradnje kolektivnog smještaja, iako neosporno utječu na fizionomiju neznatnog broja naselja, nisu narušile postojeću atrakcijsku osnovu, jer su malobrojne, a i djelomično uklopljene u krajobraz. Stručno-znanstveno zasnovano planiranje i projektiranje gradnje novih smještajnih objekata u općinama i gradovima unutrašnje Istre može smanjiti opasnost od ugrožavanja i narušavanja fizionomijske sastavnice krajobraza te ostvariti pozitivne društveno-gospodarske efekti u lokalnoj zajednici.

LITERATURA

1. Aitchison, C., Macleod, N. E. i Shaw, S.J. (2000). *Leisure and tourism landscapes: social and cultural geographies*. London i New York: Routledge.
2. Alfier, D. (1994). *Turizam: izbor radova*. Zagreb: Institut za turizam i Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma.
3. Bertić, I. (1977). *Rovinj - razvoj turizma i transformacija naselja pod njegovim utjecajem*. Hrvatski geografski glasnik 39 (1): 89-118.
4. Blažević, I. (1980). *Utjecaj turizma na proces litoralizacije i na transformaciju agrarnog pejzaža u Istri*, u: Sić, M. (Ur.). *Spomen-zbornik proslave 30. obljetnice GDH*. Zagreb: GDH.
5. Blažević, I. (1984). *Turizam Istre*. Zagreb: Savez Geografskih društava Hrvatske.
6. Brown, G. (2006). *Mapping Landscape Values and Development Preferences: a Method for Tourism and Residential Development Planning*. *International journal of tourism research* 8 (2): 101-113.
7. Caletrió, J. (2011). *Tourism, landscape change and critical thresholds*. *Annals of Tourism Research* 38 (1): 313-316.
8. Curić, Z., Glamuzina, N. i Opačić V. T. (2012). *Contemporary Issues in the Regional Development of Tourism in Croatia*. *Hrvatski geografski glasnik* 74 (1): 19-40.
9. Di Giulio, R., Zaffagnini, T., Brunoro, S., Longo, D. i Piaia, E. (2006). *The reuse and valorisation of rural building heritage*. *Sustainable Tourism II. WIT Transactions on Ecology and the Environment* 97: 261-270.

10. Dumbović Bilušić, B. i Obad Šćitaroci M. (2007). Kulturni krajolici u Hrvatskoj – identifikacija i stanje zaštite. *Prostor* 15, 2 (34): 261-271.
11. Faché, W. (1995). *Transformations in the Concept of Holiday Villages in Northern Europe*, u: Ashworth, G.J. i Dietvorst, A.G.J. (Ur.). *Tourism and spatial transformations*. Wallingford: CABI publishing.
12. Gios, G., Goio, I., Notaro, S. i Raffaelli, R. (2006). *The Value of Natural Resources for Tourism: a Case Study of the Italian Alps*. *International Journal Of Tourism Research* 8 (2): 77-85.
13. Greer, C., Donnelly, S., Rickly, J. M. (2008). *Landscape Perspective for Tourism Studies*, u: Knudsen, D., Metro-Roland, M., Soper, A. i Greer, C. (Ur.). *Landscape, Tourism, and Meaning*. Aldershot: Ashgate.
14. Hall, C. M. (2008). *Tourism planning: policies, processes and relationships*. Harlow: Pearson education.
15. Hrvatinić, D. (2006). *Razvikanje turističke izgradnje na priobalju Poreštine: Od ušća rijeke Mirne do Limskog zaljeva*. *Prostor* 14-2 (32): 228-236.
16. Iskra, B. (1991). *Tipološka analiza i klasifikacija izgrađenih turističkih objekata zapadne obale Istre u kontekstu njihovih silueta i uklapanja u specifičan pejzaž*. *Gospodarstvo Istre* 4: 74-89.
17. Istarska županija (2002). *Master plan turizma Istre 2002. – 2010*. Pazin: Istarska županija.
18. *Pregledano 23. ožujka 2013.*
19. <http://www.istra-istria.hr/masterplan/okvir.htm>
20. Ivandić, N., Telišman-Košuta, N., Čorak, S. i Krešić, D. (2006). *Ljetni odmorišni turizam*, u: Čorak, S. i Mikačić, V. (Ur.). *Hrvatski turizam: plavo bijelo zeleno*. Zagreb: Institut za turizam.
21. Ivanuš, M. (2010). *Vrednovanje turističke izgradnje na području Plitvičkih jezera*. *Prostor* 18-1 (39): 112-135.
22. Jansen-Verbeke, M. (1998). *Tourismification of Historical Cities*. *Annals of tourism research* 25 (4): 739-742.
23. Jansen-Verbeke, M. (2007). *Kulturni resursi i turizifikacija prostora*. *Acta turistica nova* 1 (1): 21-41.
24. Jaszczak, A. i Žukovskis, J. (2012). *Landscape Valuation In Development Of Rural Tourism: Case Study Of Ostfriesland (Germany)*. *Management Theory & Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 29 (5): 89-95.
25. Jurcan, V. (1989). *Mogućnost razvoja agroturizma – seoskog turizma*. *Gospodarstvo Istre* 2 (1): 74-76.
26. Jurković, S. (1995). *Mogućnosti kontrole i ograničenja »potrošnje« pejzaža uzrokovane turističkim korištenjem*. *Prostor* 3 (2/10): 245-260.
27. Knudsen, D., Metro-Roland, M. i Soper, A. (2008). *Landscape, Tourism, and Meaning: An Introduction*, u: Knudsen, D., Metro-Roland, M., Soper, A. i Greer, C. (Ur.). *Landscape, Tourism, and Meaning*. Aldershot: Ashgate.
28. Lončar, J. i Cvitanović, M. (2012). *(Post)socijalizam i okoliš: promjena kulturnoga krajobraza Pridravske nizine Osijeka u posljednjih pedeset godina*. *Sociologija i prostor* 50 (3): 327-343.
29. Marić, M. i Grjurević, O. (2007). *Krajobraz – suvremena europska kretanja, slovenski model i iskustva, stanje u Hrvatskoj*. *Prostor* 15, 2 (34): 273-281.
30. Medica, I., Ružić, P. i Ružić, T. (2010). *Architecture as a tool for branding in rural istrian tourism destination*. *Turizam* 14 (2): 78-86.
31. Mikačić, V. (2007). *Utjecaj rezidencijalnog turizma na primorski prostor Hrvatske*, u: Filipčić, A. (Ur.). *Zbornik radova Četvrtog hrvatskog geografskog kongresa*. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
32. *Ministarstvo turizma* (2003). *Strategija razvoja hrvatskog turizma do 2010. godine*. Zagreb: Ministarstvo turizma.
33. Mrak-Taritaš, A. (2010). *Uvjeti planiranja i prostorni pokazatelji uređenja turističkih predjela Babin Kuk i Solaris*. *Prostor* 18-1 (39): 136-151.
34. Nejašmić, I. (1991). *Moguća revitalizacija sociodemografski depresivnih područja Hrvatske*. *Sociologija sela* 29 (111/114): 11-24.
35. Opačić, V. T. (2009). *Fizionomske implikacije vikendaštva u receptivnim naseljima – primjer Malinske na otoku Krku*. *Geodria* 14 (2): 273-310.
36. Opačić, V. T. (2012). *Vikendaštvo u hrvatskom priobalju: jučer, danas, sutra*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
37. Opačić, V. T. i Mikačić, V. (2009). *Second home phenomenon and tourism in the Croatian littoral – two pretenders for the same space?* *Turizam* 57 (2): 155-175.
38. Perkovac, Ž. (1993). *Turizam i geoprostor Poreštine, Pazin: IKD Juraj Dobrila*.
39. Peteh, D. (2011). *Dosta je kvaziistarske arhitekture*. Pula: Glas Istre, siječanj 2011.
40. Ružić, P. (2009). *Ruralni turizam*. Pula: Institut za poljoprivredu i turizam Poreč.
41. Ružić, P. i Medica, I. (2010). *Tradicijski seoski identitet Istre – njegovo prepoznavanje i uključivanje u turistički proizvod*. *Sociologija i prostor* 48 3 (188): 479-504.
42. Shaw, G. i Williams, A. M. (2004). *Tourism and Tourism Spaces*. London: Sage.
43. Slavuj, L., Čanjevac, I. i Opačić, V.T. (2009). *Vodoopskrba kao faktor održivog razvoja turizma otoka Krka*. *Hrvatski geografski glasnik* 71 (2): 23-41.

44. Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable tourism management*. Wallingford: CABI publishing.
45. Terkenli, T. (2002). *Landscapes of tourism: towards a global cultural economy of space?* *Tourism Geographies* 4(3): 227-254.
46. Terkenli, T. (2004). *Tourism and landscape*, u: Lew, A. A., Hall, C. M. i Williams, A. M. (Ur.). *A companion to tourism*. Malden: Blackwell.
47. Uravić, L. i Šugar, V. (2009). *Tourist destination - standards, stars and quality; from myths and delusions to the reality*. *Ekonomska istraživanja* 22 (3): 111-126.
48. Vojnović, N. (2005). *Neka obilježja ruralnog turizma Istarske županije*. *Ekonomska istraživanja* 18 (1): 80-102.
49. Vojnović, N. i Knežević, R. (2013). *Economic And Tourism Indicators As A Means Of Monitoring Sustainable Tourism: The Case Of Inland Istria*. *UTMS Journal of Economics* 4 (2): 213-230.
50. Vukonić, B. i Čavlek, N. (2001). *Rječnik turizma*. Zagreb: Masmedia.
51. Wall, G. i Mathieson, A. (2006). *Tourism: change, impacts and opportunities*. Harlow: Pearson.
52. Williams, S. (2009). *Tourism geography: a new synthesis*. Oxon: Routledge.
53. Włodarczyk, B. (2009). *The Landscapes of tourism space*. *Tourism* 19 (1-2): 83-90.
54. Izvori
55. Državni zavod za statistiku (2002). *Turizam u 2001., Statističko izvješće 1162*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
56. Državni zavod za statistiku (2011). *Turizam u 2010., Statističko izvješće 1436*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
57. Državni zavod za statistiku (2012). *Turizam u 2011., Statističko izvješće 1463*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
58. Državni zavod za statistiku (2013). *Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Popis 2011*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
59. Zavod za prostorno uređenje Istarske županije (2011). *Karta općina, gradova i naselja Istarske županije, Pula: Zavod za prostorno uređenje Istarske županije*.

SUMMARY

The inner part of Istria, a relatively new tourist region, in the last ten years recorded a large increase in tourism. In the period 2001 - 2010 the number of beds tripled, the number of tourist arrivals increased by 103% and overnight stays by 125%. Intensive construction of accommodation facilities that preceded and followed this kind of tourism development has brought about in the professional and scientific community a series of disputes and controversies. The paper aims to analyze the touristification impact on physiognomic features of central Istria landscape.

In the study, the author used methods of a complex field research followed by mapping, photographing and interviewing local community representatives and experts, followed by analysis of statistical data. The commercial tourist facilities were located in 225 of the 456 settlements in the hinterland; the analysis of tourism operating indicators (TOI) found that only the city of Buje and municipality Oprtalj had prevailing tourist activity (TOI 4), while all other municipalities and cities recorded lower value of this spatial concentration indicator.

The inner Istria is characterized by individual accommodation facilities with a small number of beds, while the hotels are found in only six of the towns, this being a result of the previous stages in the life cycles of destinations. Individual objects are extremely sparsely dispersed, and can be divided into four basic groups: traditional Istria rural homes integrated into the existing landscape of the settlement; pseudo-traditional homes with different levels of impact on the physiognomic features; modern one-storey family houses; and housing/tourism apartment blocks. The most significant impact on physiognomic landscape components have residential/tourist villages, typical of the settlements in the area of Buje and municipalities of Sveti Lovreč, Svetvinčenat, Višnjan and Vižinada. Despite intensive development of tourism, the constructions that followed did not upset the physiognomic features of the landscape of central Istria.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Teme broja / Topics

Iz povijesti ekoliša Istre
From environmental history of Istria

Iz gospodarske povijesti Hrvatske
From economic history of Croatia

Volumen XII / Broj 12
Zagreb - Samobor 2016
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić
Paul Hirt (guest editor)

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin,
Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Halil Inalcik (Ankara, Turska), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2016 .

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

Print supported by Ministry of science, education and sport of Republic of Croatia and Koprivnica-Križevci county /

Na naslovnici / Cover:

Put Istarskog razvoda (foto: Slaven Bertoša)

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA